

УДК 656.224:338.47

Олексій Матусевич

ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАЛІЗНИЧНИХ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ТА МЕТОДИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Проаналізовано категорії «ефективність» і «ефект», показники ефективності залізничних пасажирських перевезень; причини й наслідки зниження ефективності й збитковості пасажирських перевезень. На основі проведеного дослідження наукових праць учених економістів щодо засобів підвищення ефективності пасажирських перевезень автором запропонована класифікація й систематизація цих засобів, а також методів їх реалізації. Побудовані відповідні схеми.

Ключові слова: ефективність, ефект, пасажирський, рух, перевезення, залізниця, показник.

Проанализированы категории «эффективность» и «эффект», показатели эффективности железнодорожных пассажирских перевозок; причины и последствия снижения эффективности и убыточности пассажирских перевозок. На основе проведенного исследования научных трудов ученых экономистов относительно способов повышения эффективности пассажирских перевозок автором предложена классификация и систематизация этих способов, а также методов их реализации. Построены соответствующие схемы.

Ключевые слова: эффективность, эффект, пассажирский, движение, перевозки, железная дорога, показатель.

The categories «efficiency» and «effect», indexes of efficiency of railway passenger transportations are considered. Reasons and consequences of decline of efficiency and unprofitableness of passenger transportations are also considered. On the result of analysis of scientific economists' works an author offer the classification and systematization of ways of increase of passenger transportations efficiency and methods of realization of these ways. The proper charts are built.

Keywords: efficiency, effect, passenger, motion, transportations, railway, index.

Постановка проблеми. Транспорт є однією з базових галузей національної економіки, ефективне функціонування якої є необхідною умовою для забезпечення захисту економічних інтересів держави, її обороноздатності, підвищення рівня життя населення.

Транспортний комплекс відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку України. Він є передумовою економічного розвитку національної економіки та покращення якості життя населення.

© Матусевич О. О., 2013

Мета розвитку транспортної системи України – підвищення конкурентоспроможності національної економіки і життєвого рівня населення, створення умов для соціально-економічного зростання .

Правда, сьогодні транспортний комплекс України задовольняє лише базові потреби населення та економіки у перевезеннях. Показники якості та ефективності перевезень пасажирів, рівень безпеки, показники енергоефективності не відповідають сучасним вимогам.

Сьогодні недостатньо використовується наявний транзитний потенціал, вигідне географічне положення країни, а також залишається низьким рівень сервісного обслуговування пасажирів, спостерігається відставання в розвитку транспортної інфраструктури, одночасно погіршуються стандарти якості пасажирських перевезень за такими показниками, як регулярність руху, наповненість транспортного засобу та ін.

Таким чином, ефективність – це показник, що служить критерієм оцінки результативності залізничних пасажирських перевезень.

Ефективність відображає кінцевий результат діяльності. Вона має вагоме соціально-економічне значення для різних рівнів господарювання. Підвищення ефективності – це головний принцип організації виробничих процесів. Цей показник, у загальному вигляді, відображає співвідношення між результатом та сукупними витратами діяльності суб'єктів господарювання.

Треба вміти розрізняти засоби підвищення ефективності залізничних пасажирських перевезень. Тому існує необхідність у класифікації та систематизації цих засобів, для виконання яких треба знати деякі методи їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у дослідження щодо підвищення ефективності залізничних пасажирських перевезень було зроблено такими вітчизняними і зарубіжними вченими, як Кравченко М. В. [5], Степів В. В. [6], Мірошниченко О. Ф. [7], Гудкова В. П. [8], Громова О. В. [9], Полякова Е. В. [10], Котик В. О. [11], Гордиенко О. А. [12], Харчук О. Г. [13], Шерепа К. М. [14], Гудков О. М. [15], Оленина Е. А. [16], Дінь Тхі Тхань Бінь [17], Чичагов П. К. [18].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вищенаведені вчені зробили значний внесок у дослідження та вирішення проблеми. Ними були визначені деякі засоби підвищення ефективності залізничних пасажирських перевезень. Однак ці засоби, а також методи їх реалізації не були ніяк систематизовані. Рішення цього питання і є головним завданням у даній статті.

Мета статті. Аналіз, класифікація та систематизація: засобів підвищення ефективності залізничних пасажирських перевезень; методів реалізації цих засобів.

Це надасть можливість спростити пошук цих засобів для виконання досліджень з рішення проблем управління та організації пасажирських перевезень і застосування правильних методів для необхідних розрахунків та аналізів у дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. Категорії «ефективність» і «ефект»

Ефективність відображає кінцевий результат діяльності підприємства. Категорія «ефективність» існує паралельно з поняттям «ефект». Ці два поняття слід розрізняти.

Термін «ефект» у перекладі з латинської означає «результат» [1, с. 257]. Отже, категорія «ефективність» може інтерпретуватись як «результативність». Ефективність відображає співвідношення результатів і сукупних витрат.

Ефективність характеризує причинно-наслідкові зв'язки виробництва, відбиває не тільки результат, а й те, якою ціною він був досягнутий [2, с. 24].

Термін «ефект» має значення результату, наслідку зміни стану певного об'єкта, зумовленої дією зовнішнього або внутрішнього фактора. Ефект може вимірюватися в матеріальному, соціальному, грошовому вираженні.

З погляду підприємства категорія ефективності у виробництві передбачає запобігання втратам [3, с. 55].

Також ефективність – це не тільки співвідношення витрат і результатів, а й міра раціонального використання ресурсів (трудових, матеріальних, фінансових тощо.).

Оскільки поняття «ефективність» містить такі складові економічні категорії, як ефект, результат, ресурси, витрати, то треба говорити про економічну ефективність як взагалі, так і економічну ефективність транспортного виробництва зокрема.

Побудова системи показників оцінки ефективності транспортних підприємств полягає в систематизації та класифікації переліку, виявленні закономірностей функціональної залежності від різноманітних факторів впливу.

Показники ефективності пасажирських перевезень

Економічна оцінка ефективності пасажирських залізничних перевезень визначається за допомогою системи техніко-економічних показників, які діляться на 3 групи [4, с.12]:

- *експлуатаційно-технічні*: швидкість і час переміщення пасажирів, пропускна і провізна спроможність, ступінь надійності, регулярності і ритмічності перевезень, безпека руху, рівень комфорту пасажирів;
- *вартісні*: собівартість перевезень, інвестиції, поточні експлуатаційні витрати, фондомісткість, прибуток та рентабельність перевезень;
- *натуральні*: потреба в електроенергії, паливі, трудових ресурсах, різних матеріалів, продуктивність праці.

Слід визначити, що пасажирські перевезення на залізницях України є збитковими, як і в більшості країн світу.

Причини і наслідки зниження ефективності та збитковості залізничних пасажирських перевезень

Причинами зниження ефективності роботи системи залізничного транспорту України є: прогресуюче старіння основних фондів; недостатність власних джерел фінансування для оновлення основних фондів, відсутність підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку залізничної галузі з боку держави; обмеження можливості техніко-технологічної модернізації залізничного транспорту; застарілі форми управління залізничною галуззю; недостатня кількість базових наукових досліджень щодо перетворення адміністративних організаційних структур залізничного транспорту України в організаційні структури ринкової економіки.

Причинами збитковості пасажирських перевезень є: існування системи бронювання місць у поїздах (наслідок – не повною мірою використовуються місця у поїздах, створюється штучний дефіцит квитків); використання безкоштовних проїзних документів (наслідок – виникає комерційне відношення до пільг, доходна складова пасажирських перевезень штучно занижується); невідповідність графіків руху поїздів попиту на пасажирські перевезення (наслідок – завищення витрат часу на очікування поїздів, собівартості, кількості рухомого складу, чисельності робітників); слабка оптимізація складу поїздів по класності та кількості вагонів (наслідок – майже наполовину використовується рухомий склад в далекому сполученні, пропозиція не відповідає попиту на перевезення); рухомий склад не відповідає сучасним вимогам (наслідок – не забезпечується необхідний рівень швидкості руху, комфорту, безпеки); відсутній прозорий розрахунок собівартості перевезень (наслідок – не

визначається ефективність поїздів за конкретним маршрутом, не розраховується собівартість кожного поїзда).

Для рішення питання підвищення ефективності пасажирських перевезень слід звернутися до розгляду наукових праць учених економістів.

Пропозиції учених-економістів щодо питання підвищення ефективності залізничних пасажирських перевезень

Кравченко М. В. [5, с.18]. Використання комплексного, системного підходу до оцінки ефективності швидкісного залізничного транспорту з обліком усіх супутніх позитивних і негативних результатів не тільки на залізничному транспорті, але й в інших галузях народного господарства.

Степів В. В. [6, с.14]. Запропоновано: методика визначення рангу факторів, які впливають на конкурентоспроможність залізничних пасажирських перевезень; ранжирування перевезень та визначення їх середньої ваги.

Мірошниченко О. Ф. [7, с.28]. Вдосконалення методів планування видатків залізничного пасажирського господарства та методології обліку та калькулювання витрат по залізничних пасажирських перевезеннях, удосконалення в сфері пасажирських перевезень системи управління економічними процесами.

Гудкова В. П. [8, с.78]. Новий підхід щодо визначення ефективності залізничних пасажирських перевезень, який заснований на аналізі структурно-функціональних зв'язків.

Громова О. В. [9, с.86]. Класифікація послуг в системі залізничних пасажирських перевезень; методологічний підхід до формування раціональної структури комерційних підрозділів для підприємств транспорту з використанням матричного опису відповідної узагальненої структури; прогнозування розвитку різних видів послуг на основі зміни їх життєвого циклу.

Полякова Е. В. [10, с.14]. Запропоновано: системний підхід до побудови комплексу оцінки ефективності інвестиційної діяльності; методика оцінки економічної ефективності інвестування в секторі швидкісного руху пасажирських поїздів.

Котик В. О. [11, с.56]. Надання принципово нових якісних послуг; впровадження швидкісного та високошвидкісного руху.

Гордиенко О. А. [12, с.45]. Визначення витрат по роботі пасажирських поїздів у сучасних умовах; визначення витрат по роботі причіпних вагонів і безпересадочно-го сполучення; економічна оцінка роботи пасажирських поїздів на залізниці; науково обґрунтовані умови ефективної роботи пасажирських поїздів.

Харчук О. Г. [13, с.50]. Оцінка економічної ефективності підсобно-допоміжної діяльності вагонних дільниць пасажирського господарства; застосування системи показників для оцінки економічної ефективності обслуговування пасажирів у поїздах з урахуванням повноти задоволення попиту від реалізації послуг і комфортабельності їхньої поїздки.

Шерепа К. М. [14, с.15]. Запропоновано: економіко-правові елементи й маркетинго-логістичні принципи управління ефективністю приміського пасажирського комплексу залізничного транспорту України; нові фінансово-економічні показники, що дозволяють контролювати ефективність процесу приміських перевезень, інтенсивність використання приміських пасажирських вагонів, корегувати індекс зміни тарифів на ці перевезення.

Гудков О. М. [15, с.13]. Механізм організаційно-економічного розвитку системи пасажирських залізничних перевезень; удосконалена система показників ефектив-

ності пасажирського комплексу залізничного транспорту; удосконалена класифікація видів сполучення.

Оленина Е. А. [16, с.115]. Запропоновані методи оцінки вартості пасажиро-години – як соціальної складової різних видів ефективності; наведена система натуральних показників якості роботи пасажирського рухомого складу.

Дінь Тхі Тхань Бінь [17, с.15]. Застосування системи показників конкурентоспроможності залізничного транспорту по пасажирських перевезеннях (виробнича потужність, стан матеріально-технічної бази, рівень кваліфікації працівників, рівень охопту ринку, ефективність його фінансово-економічної діяльності, якість і ціна його продукції); розрахунок собівартості пасажирських перевезень на конкретних поїздах; підвищення якості обслуговування пасажирів.

Чичагов П.К. [18, с.16]. Запропоновано: формування конкурентних відносин на деяких напрямках перевезень пасажирів; принципова модель пасажирської компанії далекого сполучення, що функціонує на беззбитковій основі; найбільш ефективні способи залучення інвестиційних ресурсів у галузь.

Якщо узагальнити критичний огляд усіх пропозицій, то слід зазначити, що для оцінки ефективності залізничних пасажирських перевезень не враховувалися види сполучень та пов'язані з ними вартісні техніко-економічні показники. Також не було розглядане питання щодо впровадження нової класифікації пасажирських поїздів на основі вартісних техніко-економічних показників, тобто економічного обґрунтування такої класифікації. Адже із впровадженням швидкісного руху, як одного з засобів підвищення ефективності пасажирських перевезень, вищезазначене питання стало актуально.

В остаточному підсумку, за результатом аналізу наукових праць, автором запропонована класифікація та систематизація засобів підвищення ефективності залізничних пасажирських перевезень (рис.1) та методів реалізації цих засобів (рис. 2). Отже, можна зробити такий висновок по розглянутих вище роботах.

В основі економічної ефективності залізничних пасажирських перевезень лежить підвищення попиту й рівня доходів за рахунок маркетингових заходів, вироблення обґрунтованої системи мінливих тарифів, оптимізації плану формування пасажирських поїздів, удосконалювання оперативного управління перевезеннями, поліпшення стану вагонного парку, розширення можливостей і підвищення зручності доступу споживачів до надаваних послуг. Інша, не менш важлива складова економічного успіху – це зменшення витрат на виробництво незатребуваних послуг, на утримання і ремонт вагонного парку, закупівлю нових вагонів, зниження експлуатаційних витрат. Досягнення цих цілей неможливо без застосування сучасних інформаційних технологій і систем підтримки прийняття рішень, що включають методи оптимізації й кількісної оцінки наслідків прийнятих рішень.

Слід зазначити, що додаткове залучення пасажирів реалізується за рахунок підвищення якості їх обслуговування, підвищення швидкості руху поїздів і рівня комфортності при гнучкій тарифній політиці, що враховує інтереси різних груп населення.

При інвестиціях у переозброєння залізничного транспорту з метою підвищення якості пасажирських перевезень і обслуговування пасажирів ефекти досягаються в основному за рахунок збільшення обсягу перевезень пасажирів, зниження частки експлуатаційних витрат на поїздо-годину й підвищення суспільних ефектів, пов'язаних з підвищенням рівня якості пасажирських перевезень і обслуговування пасажирів.

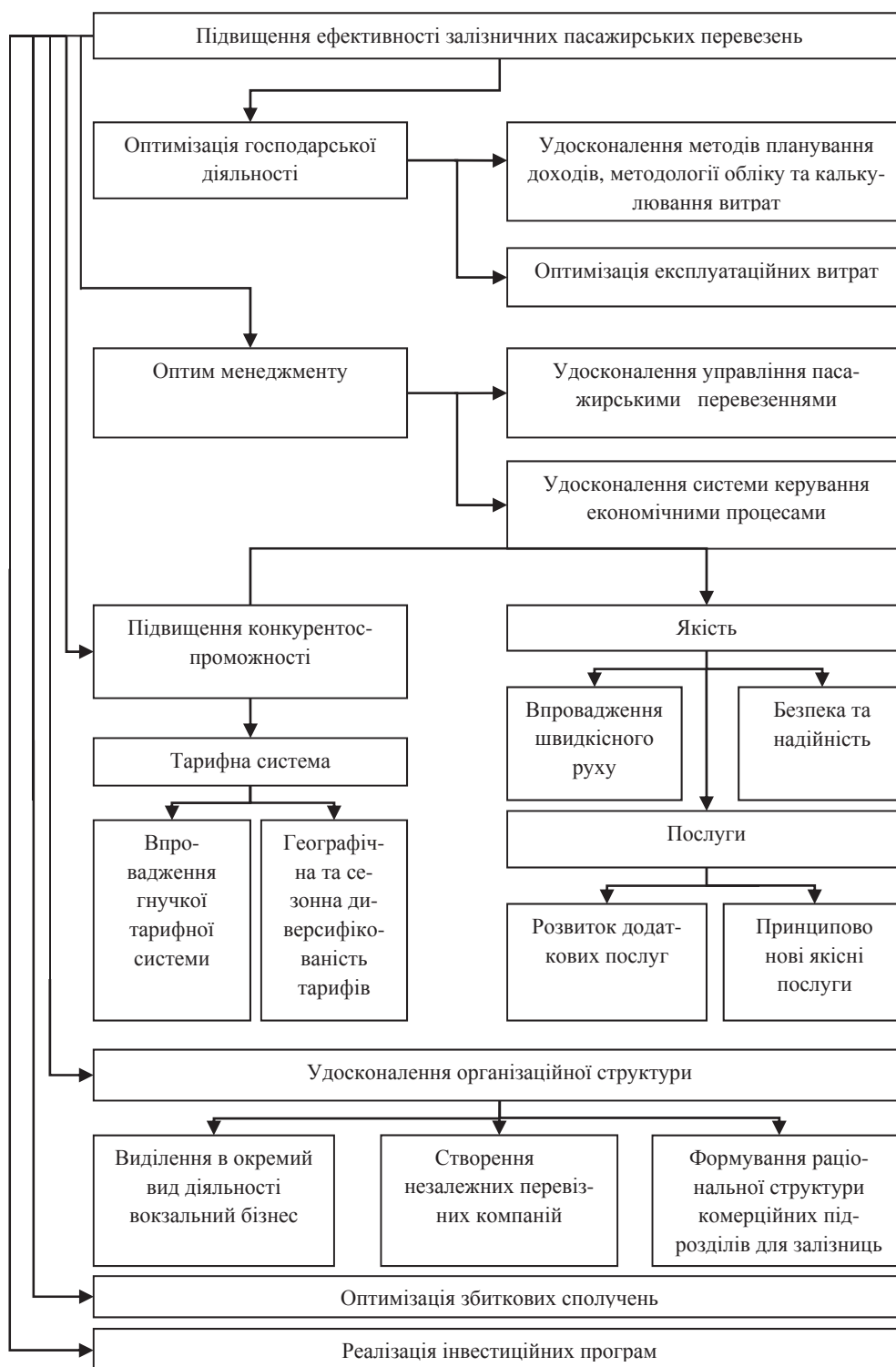

Рис. 1. Засоби підвищення ефективності залізничних пасажирських перевезень

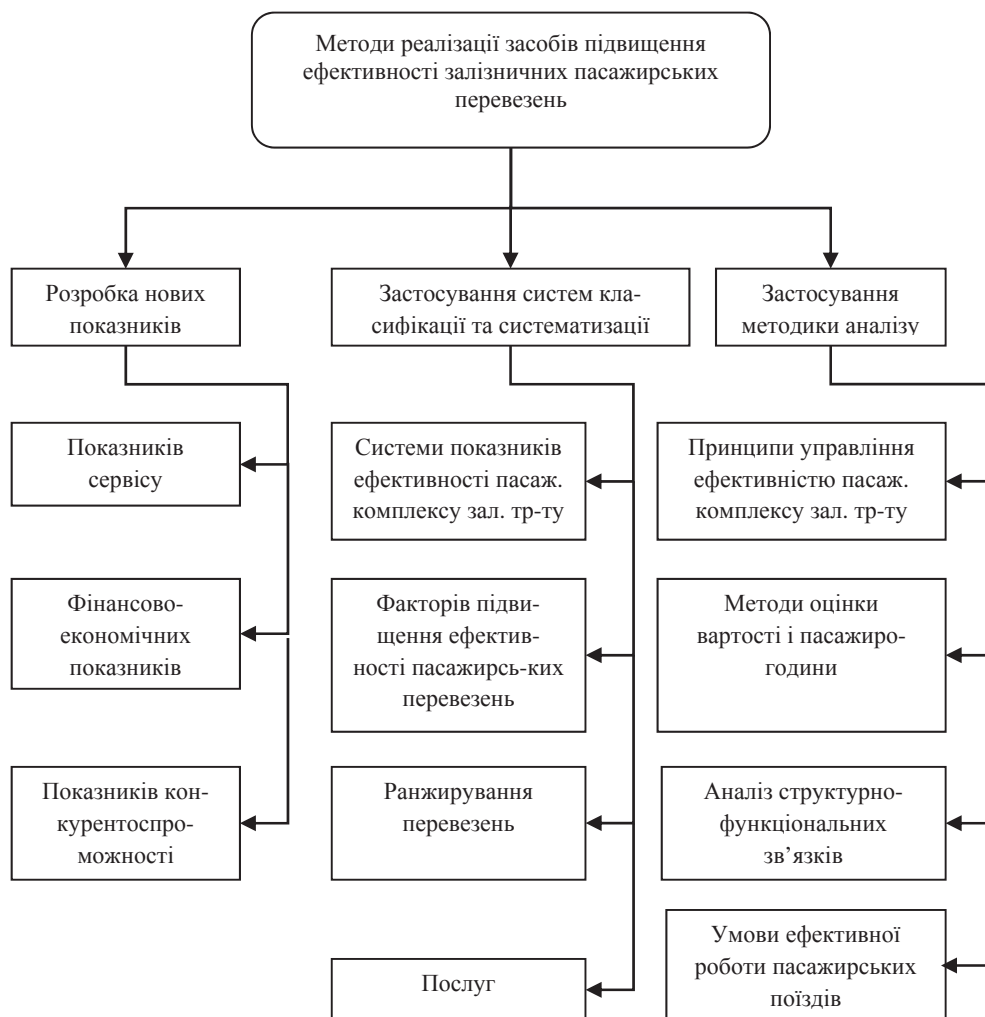

Рис. 2. Методи реалізації засобів підвищення ефективності залізничних пасажирських перевезень

З метою пошуку шляхів підвищення ефективності пасажирських перевезень на залізничному транспорті в умовах ринкової економіки слід удосконалити організацію роботи, провести маркетингові дослідження й залучити капіталовкладення на транспорт.

Рішення проблеми дефіциту інвестиційних ресурсів вимагає розробки більш ефективних форм управління пасажирським комплексом залізничного транспорту, у тому числі підвищення якості перевезень пасажирів.

Висновки. Слід зазначити, що пасажирські перевезення на залізницях України є збитковими. Аналіз, класифікація та систематизація засобів підвищення ефективності залізничних пасажирських перевезень спрощує їх пошук для виконання досліджень з рішення проблем управління та організації пасажирських перевезень.

У свою чергу, систематизація методів реалізації цих засобів дозволяє застосовувати правильні методи для необхідних розрахунків, аналізів у вищезазначених дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Економічна* енциклопедія: т.1. [Текст]. – К.: Академія, 2000. – 863 с.
2. *Богомолова* Н. І. Ефективність транспортного виробництва: сутність, зміст і форми [Текст] / Н. Богомолова // Зб. наук. пр. Київського університету економіки і технологій транспорту. Серія економіка і управління. – К.: КУЕТТ, 2003 – № 3 – С. 22 – 28.
3. *Пастух* О. В. Аналіз сучасних підходів до визначення економічної ефективності виробничої діяльності підприємств [Текст] / О. В. Пастух // Проблема підвищення ефективності інфраструктури: Зб. наук. пр.: Вип. 15. – К. – НАУ, 2007. – С. 51 – 60.
4. *Шерепа* К. М. Формування управління ефективністю приміського комплексу залізничного транспорту. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. [Текст] / К. М.Шерепа. – Дніпропетровськ: Видання ДНУЗТ, 2009. – 21 с.
5. *Кравченко* М. В. Оценка эффективности и перспективы развития скоростных пассажирских перевозок на железных дорогах России: Автореф. дис. к.е.н.: 08.00.05, 08.00.14. [Текст] / М. В.Кравченко – М.: РГБ, 2005. – 28 с.
6. *Степов* В. В. Разработка экономического механизма создания и функционирования компаний для перевозки пассажиров в дальнем сообщении. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук [Текст] / В.В.Степов: – Санкт-Петербург, 2004. – 24 с.
7. *Мирошниченко* О. Ф. Система управления экономическими результатами железнодорожных пассажирских перевозок [Текст] / О.Ф. Мирошниченко. – М.: Издательство МЭИ, 2002. – 304 с.
8. *Гудкова* В. П. Формирование механизма финансирования пассажирских перевозок [Текст] / В. П. Гудкова // Транспортный комплекс Украины: экономика, организация, развитие: Зб. науч. тр. – Вып. 7. – К.: ИКТП-Центр, 1999. – С. 75-84.
9. *Громова* О. В. Підвищення економічної ефективності залізничних пасажирських перевезень в сучасних умовах. Дис. к.е.н.: 08.07.04 [Текст] / О. В. Громова – Харків: УкрДАЗТ, 2002. – 170 с.
10. *Полякова* Е. В. Оценка экономической эффективности организации скоростного движения пассажирских поездов. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук [Текст] / Е. В. Полякова. – М.: МИИТ, 2012. – 24 с.
11. *Котик* В. А. Теоретические подходы к проблеме повышения эффективности транспортного производства [Текст] / В. О. Котик // Вісник економіки транспорту і промисловості. – Харків: УкрДАЗТ. – 2007. – Вип. № 19-20. – С. 54-59.
12. *Гордиенко* О. А. Основные пути снижения расходов по пассажирским перевозкам. [Текст] / О.А.Гордиенко //Коммерция, маркетинг, управление: Межвуз. сб. науч. тр. — Хабаровск: ДВГУПС, 2002. – с. 44 – 47
13. *Харчук* О. Г. Шляхи підвищення ефективності перевезень на залізничному транспорті [Текст] / О.Г. Харчук, Н. П.Зайцева // Проблеми та перспективи розвитку транспортних систем: техніка, технологія, економіка та управління.: Мат. II Наук. -практ. конф. – К.: КУЕТТ, 2004. – с. 50-51
14. *Шерепа* Е. Н. Способы повышения эффективности пассажирских перевозок с учетом опыта железных дорог развитых стран [Текст] /Е. Н. Шерепа // Зб. наук. пр. Нац. авіаційного ун-ту. – К.: НАУ, 2008. – № 17. – С. 12-18.
15. *Гудков* О. М. Організаційно-економічний розвиток пасажирського комплексу залізничного транспорту України на основі системного підходу. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.: 08.00.03 [Текст] / О. М. Гудков – Харків: УкрДАЗ, 2009 – 21 с.
16. *Оленина* Е. А. Экономическая оценка качества работы пассажирского комплекса [Текст] / Е.А. Оленина // Современные проблемы экономики и управления на ж. д. транспорте: Труды II Сетевой научно-практич. конф. – М.: МИИТ, 2000. – с. 114-116
17. *Динь* Тхи Тхань Бинь. Развитие маркетинга и повышение эффективности пассажирских перевозок на железнодорожном транспорте. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. [Текст] / Динь Тхи Тхань Бинь – М.: МИИТ, 2002. – с. 23
18. *Чичагов* П. К. Экономическая оценка резервов повышения эффективности функционирования пассажирского комплекса железнодорожного транспорта. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. [Текст] / П. К.Чичагов – М.: МИИТ, 2002. – С. 22.